

«2 Хомустахская средняя общеобразовательная школа им.Е.П.Сивцева муниципального образования «Намеккий улус»
Республики Саха (Якутия)»

Рассмотрено на заседании
МО учителей ДМ
Руководитель МО Копырина Н.А.
Протокол № 01-02/125.
от «30» августа 2021 г.

Согласовано:
Зам.директора по УР
Копырина Н.А.
«30» августа 2021 г.

Рабочая программа
младшее общее образование

Класс:2

Терут дьарык (34 часов, в неделю 1 час)

Преподаватель: Копырина Любовь Андреевна
учитель технологии

БЫЪААРЫЫ СУРУК

Билинни уларыта тутуу кэмигэр үөрэхтээһин үүнэр көлүөнэ үгэс буолбут олобу-дьаһабы, төрүт дьарыгы билиитигэр, аныгы уопастыбаҕа лицинэс быһыытын сайдан тахсарыгар улахан оруолу уураар.

Саха сиригэр олорор төрүт норуот (саха, эбээн, эбэнки, долган, дүкэгнир, чукча) тымныы тыйыс усулуобуйада олорор буолан, оҕону кыра эрдэбиттэн дьинэ ис-тас үлэтигэр илдьэ сылдьан, кини этин-хаанын үлүгүннэрин, өйүн-санаатын түмэн, олох араас моһоллорун түмүбүккэ, ону сагаан туоруурга үөрэтэрэ.

Норуот өйдөбүлүгэр олох төрдө — төрүт дьарык. Төрүт дьарык оҕо быһыытын-майгытын, өйүн-санаатын чочуйар, кутун-сүрүн бөрөргөтөр, толкуйдуур, айар дьобуруун тобулар, бодоруһарга кыах биэрэр, сирдээх буоларга олук уураар.

Саха сиригэр олорор төрүт норуот өйдөбүлүгэр төрүт дьарык төрүөтэ — айылҕа уонна киһи. Үлэттэн куотунуу, сүрэхэ суох буолуу, айылҕаны мээһэ алдьатыы — бу бэйэ олобун сарбыһыы. Ол өй-санаа оҕо кыра эрдэбиттэн иитиллэрэ. Онон оҕону иити-үөрэтти төрдүнэн суруллубатах эрэри норуот ологор булгуччу тутуһуллар үгэс буолар. Кыыс оҕо ньирэйи, тугуту аһатара, ынабы, табаны ыыра, ас астыра, тириини тагастыра, сир аһын хомуйара. Уол оҕо ынах сүөһүнү көрөрө-харайара, оттуура-мастыра, кыыл, көтөр суолун арааран билэрэ, сылгыны аһатара, табаны маныйара, сыарҕалаах оҕуһу, аты, уучаҕы көлүйэрэ, балыктыра, кыылы-көтөрү бултуура уо.д.а.

Иитинэн сизтээрэн, иити, үөрэтти ис хоһоонун тулсаргар, санардарга бастагы кылаастан саҕалаан, өбүгэлэрибит төрүт дьарыктарын, ону тэнэ сирин онорору, туһанары, уобурдары, үүнээйини олордору, үүннэрэри, аныгы олох көстүүлэрин уонна науканы кытта алтыһыннанан киллэрэргэ сорук турар.

Бу соругу быһаарар инниттэн алын сүһүөх оскуолаҕа уроок кэмигэр уонна кылаас таһынан дьарыкка туһуламмыт «Төрүт дьарык» куурус оһоһулунна.

КУУРУС ӨЙДӨБҮЛЭ

«Төрүт дьарык» кууруска оҕо баҕатын, кыабын, кини сааһын уонна үйүлбатын учуоттаан, дьарыкка киирэнгэр сөптөөх усулуобуйаны үөскэти ирдэнэр, ол тумугэр оҕо ытык өйдөбүлү, үөрэх сатабылын инэринэр, бэйэтин сайыннарар кыахтанар.

Алын сүһүөх оскуола оҕото төрүт дьарык туһунан сөптөөх билиини, сатабылы ыларын туһугар маннайгы кылаастан саҕалаан научнай уонна төрүт дьарык ньымаларыгар үөрэтти эрэйиллэр. Маныаха оҕо баһылаабыт ньымаларын туһанан, кини күннээҕи олоҕор туһалаабын, суолталаабын өйдөөн, бэйэтэ сөптөөх сана арайыыны оноруохтаах. Оччотугар төрүт дьарык туһунан хартыына тутулун оҕо бэйэтэ онорон, чочуйан таһаарар буолуохтаах.

Тууруоллубут сорук кэккэ ирдэбиллэрдээх:

1. Үөрэнээччи үөрэх дьарыгын хаамыытын, сыалын-соругун, былаанын барытын бэйэтэ онороро үөрэнэр.
2. Дьарык хаамыытыгар олобуран, сагаан сыалы туруорар, ону ситиһэргэ бэйэтин үлэтин тэрийэр, түмүгүн сыаналанар буолуохтаах.
3. «Төрүт дьарык» кууруска оҕо научнай уонна төрүт дьарык ньымаларын баһылаан, бэйэтэ онорор, айар, ытык өйдөбүлү, үөрэх сатабылын сайыннары түмүгүн баһылыыр, ханнык да түгэһэ туһанар кыахтанар.

Үөрэнээччи ытык өйдөбүлү, үөрэх сатабылын сайыннары түмүгүн инэринэр, кини дьарыкка киирэн үлэлиир баҕатын көбүтэргэ сөптөөх сылтаҕы үөскэти ирдэнэр. Онооха кини билэриттэн билбэтигэр, сатырыттан сатабатыгар тийээн, иннэ түһэн, сананы билэригэр сорук үөскээн тахсыахтаах. Ол тууруоллубут соругу быһаарарга үөрэнээччи араас ньыманы булар. Сүөһүнү, сылгыны, табаны, дьинэ кыылын, көтөрүн иити, көрүү-харайыы, үүнээйини олордору, үүннэрэри, хомуйуу, булт, балыктааһын араас ньымаларын, ону тэнэ тутан-хабан, кэтээн көрөн, бырайыак онорон, күннээҕи олоххо туһалаах сага сатабылы, билиини инэриннэхтээх.

«Төрүт дьарык» куурус манньык бириинсиптэринэн салаллар:

- куурус ис хоһооно төрүт дьарык, ону тэнэ сирин туһанары, уобурдары, үүнээйини олордору, үүннэрэри аныгы олоххо сөптөөх научнай билиилэри кытта холбоон, ситимнээн иитэргэ, үөрэтэргэ олобураар;
- оҕо бэйэтэ дьарыкка сыал-сорук туруорунан, сүөһүнү сылгыны, табаны, дьинэ кыылын, көтөрүн иити, көрүү-харайыы, үүнээйини олордору, үүннэрэри, хомуйуу, булт, балыктааһын араас ньымаларын туһанан, ону тэнэ кэтээн көрөн, тутан-хабан, бырайыак онорон, сага өйдөбүлгэ тахсан, төрүт дьарык туһунан хартыына тутулун кэбэбэстик ылынар;
- саха сиригэр олорор үөрэнээччи изиитигэр, көрүүтүгэр, тус уопутугар олобураар;
- атын предметтэри: «Тулалыыр эйгэ», «Ахсаан», «Технология», «Саха тыла», «Литература аабыыта», «Саха сирин норуоттарын култуурата» — уонна кэлин үөрэттиллихтээх биология, химия, экология предметтэрин ис хоһоонун кытта ситими олохтуур.

ҮӨРЭХ БЫЛААНЫГАР КУУРУС МИЭСТЭТЭ

«Төрүт дьарык» куурус бырагыраамага федеральной үөрэх государственнай стандардыгар олобураар. Бэриллэр куурус уроок таһынан дьарыгар 1 сылга 2 кылааска — 34 чаас көрүллэр.

Бу куурус 5 түгүмөктөн: «Сүөһүнү иитии, көрүү-харайы», «Сылгыны иитии, көрүү-харайы», «Булт уонна балыктааһын», «Үүнээйини омордуу, үүннэри, хомуйуу», «Дьэз кыылын, көтөрүн иитии, көрүү-харайы» — турар. Хас биридди түһүмэх ис хоһооно кылаастан кылааска тахсыгыга кэнгэн, диригээн иһэр. Ол оҕо сайдарыгар кыах биэрэр, кини төрүт дьарык олох төрдө буоларын өйдүүрүгэр маннайгы олугу уулар.

КУУРУС ИС ХОҔООНО 2 КЫЛААС

I. Ынах сүөһүнү иитии, көрүү-харайы

Болдох бэлиэлэри туһанан, алаас былаанын (куула, халдыайы, күөл, булгуннах) омордуу; алаас кураан сирин үүнээйитин (бэттиэмэ, күрдьүгэс күрүөнэ, чочунаах, сир симэҕэ, чөмөх чуораан от, ньургунун, истин от, хортоус от) ураты бэлиэлэринэн тэннээн көрүү, быһаары, араары, уруһуйдааһын; алаас күөлүн үүнээйитин (кута боруута, кус олобо, кулун туйба, хомус, манчаары, уу сардааната, кулуһун) тэннээн көрүү, быһаары, араары, уруһуйдааһын; халдыайы сыгырын кэрийэ үүнэр мастары (хатын, бэс, тийт) ойуулааи араары; куула тыа сабатыгар үүнэр уунээйини (тиит, хатын, дөлүлүн, хаптабас, моонньобон, тамалбан) тылынан ойуулааһын, араары; талах быһыгыгар үүнэр үүнээйини (дьэдьэн, сылгы ньургуһуна, күрдьүгэс күрүөнэ, сыһы чылыгырыара, мыһыттык күрүөнэ, сир симэҕэ) тэннээһин, ырыгы, сөпкө ойуулуур уратыны. Күрөө арааһын: базананы, тоһобонун, бэрбээкэйи, сылбады, боотулуну, эрбээнкини — тэннээн көрүү, ырыгыты, чопчу тоухха аналлаахтарын быһаары, сөптөөх түмүгү омордуу; баџана күрөө сүрүн чаастарын (үүтэ, сүллүгэс) араары. Сүөһүнү аһатар далай мадыалага омордуу; оту күрүөлүүргэ күрөө арааһын туһаныга сөптөөх этиини киллэрии, ону мадыалага оморон көрдөрүү. Ынах арааһын (түрүм ынах, буюс ынах, кыгарах ынах, тунуй бургунас, субан) кэтээн көрүү, хаартыскаџа туһэрии, араары, уруһуйдааһын. Ынах сүөһү ис оноһуутун (куолай, хабарџа, тына, сүрэх, өрөһө, быар, үөс, таал, харын, чанкычах, ойуулаах, синньигэс оһоџос, мыһынас, мунурдаах, бүүр, итир, хаан) мадыалага көрдөрүү, быһаары.

II. Сылгыны иитии, көрүү-харайы

Билгэни ааџы, кэтээн көрүү, 1-2 холобуру аџалы. Аты, бизни сааһынан (ат кулун, биз убана, ат тый, биз тый, тингэһ соноџос, тингэһ кыгыт, кытылыыр соноџос кытылыыр кыгыт, түөртгээх соноџос, түөртгээх кыгыт, атыыр соноџос, бизгтээх кыгыт, ат, биз, атыыр, кырдыаџас ат) араары. Сылгы, ис оноһуутун ураты бэлиэлэрин мадыалага көрдөрүү (ойоџос, быһынас, буор, хабах, хаһа, оһоџос, таал, үөннээх, тулаайах быар, быар, харта, хол, сүрэх, тына, куолай, хабарџа). Кулунчугу, бизни куннэ хаста, хайдах аһатары бэлиэтээһин.

III. Булт. Балыктааһын

Булка сыһыаннаах бобууларга туох туһунан этиллэрин ырыгыты, санаа аџастаһы, санаа аџастаһы, сөптөөх бэлиэтээһини омордуу, 1-2 холобуру аџалы. Булчукка аналлаах үгэстэргэ туох туһунан этиллэрин ырыгыты, санаа аџастаһы, санаа аџастаһы, сөптөөх бэлиэтээһини омордуу. Бэйэ оморор булт тэрилин арааһын (туһах, доџуур, сохсо, чааркаан, айа) ураты бэлиэлэринэн тэннээн көрүү, арааран билии, боростуой тэрили оморорго холоннуу. Балык тэрилин арааһын (куйуур, туу, ардыах, күөнэх туу, киэг, кыгараџас илим, кыл хамыйах, суур) араары, аналынан туһаны, биир тэрили мадыалага оморон көрдөрүү; куйуур оноһуутун сүрүн чаастарын (куоџа, манкы) арааран быһаары, аналынан туттуу; туу сүрүн чаастарын (киспэ, бастаки, ортоку, кутурук киспэ, сүрээџэ, тылбыгыта, чурумчуга) арааран билии. Уу тэрилин (болуот, баат, ты, оночо, эрди) аналынан туттуулары арааран быһаары, оморорго көмөлөһүү; оночо (тумус, ойоџос, биттэх, түгэх), эрди (салбах, ук) чаастарын араары, оморорго көмөлөһүү. Уоттан, ууттан, бултуур тэрилтэн сэрэхтээх буолуу быраабылаларын суруйуу, ону сөпкө тутуһуу.

IV. Үүнээйини омордуу, үүннэри, көрүү-истии

Үүнээйи үүнэр усулуобуйатын быһаары, арааран билии; хос үүнээйитин көһүйэџэ омордуу, кэтээн көрүү, сөптөөх бэлиэтээһини омордуу. Үүнээйи улаатан, баппат буолбутун, улахан көһүйэџэ көһөрүү; көһүйэлээх үүнээйи сибэккитин өйөөн туран, таннары тутуу; көһүйэни тула өттүттэн аргыйдык тонсуйуу; көһүйэгтээн буордаах сибэккин араары; сана көһүйэни ылы; эргэ көһүйэ холкутук сана көһүйэџэ киирэр да, тахсар да буолуохтаабын учуоттааһын; сана көһүйэџэ үүнээйини омордуу, эбии буору кутан биэри; үүнээйигэ уу кутуу, буор аллара тустэџинэ эбии кутан биэри; традесканцияны, фиалканы, герани, сансевьераны, плюһу (плюш), монстераны, фикуһу уруһуйдааһын. Моонньобон араас суордун арааран билии, 2-3 холобуру аџалы, омордуу, уу кутуу, почваны уоџурдуу (кул, ноһуом, көөбул.) Моркуоп, сөбүөкүлэ араас суордун арааран билии, 2-3 холобуру аџалы, омордуу, кэтээн көрүү, уу кутуу, почваны көбүтүү. Ыарџа лабаатын омордуу, туох уларыыы барарын кэтээн көрүү, түмүгү омордуу.

V. Дьэз кыылын, көтөрүн иитии, көрүү - харайы

Куруолугу аһаты; боруодаларын (үрүн великан, шиншилла, сирэй великан, үрүн көмүстүнү, калифорнийскай, новозеландскай үрүн, үрүн-түү) тас көрүннөрүнэн арааран быһаары. Куруолук кубахтан туох атыгһааһын (дьыл кэмэ уларыйдаһына түүтүн уларыпат, түүтэ хойдор эрэ, харар сыгы, кулгаа чор, хороон хастар, оботун бэйэтэ көрөр-истэр, эмнэрэр, тиригтэ бөбө, түргэнник сүүрэр), туох маарынаһардааһын (кутгас) тэннээн көрүү, ырыгы.

КУУРУҤУ ҮӨРЭТИИ ТҮМҮК ИРДЭБИЛЛЭРЭ

«Төрүт дьарык» куурус алын сүһүөх оскуола үөрэнээччитигэр аналлаах. Оҕо араас ньыманы туһанан, төрүт дьарык туһунан саҕаны билэр. Бу кууруһу үөрэтэн, оҕо төрүт дьарык, тыа хаһаайстыбатын сүрүн салааларын арааран билэр. сааһыгар сөптөөх ытык өйдөбүллэри, тустаах сатабыллары инэринэр.

«Төрүт дьарык» кууруһу үөрэтэн, алын сүһүөх оскуола үөрэнээччитэ тустаах ытык өйдөбүллэри инэринэр:

- төрөөбүт түөлбөһэ, бэйэ төрөөбүт сиригэр, олобор-дьаһабар, дьонун төрүт дьарыгар таптала, ытыктабыллаах сыһыаны инэрэри, онон киэн туттууну, бэриниилээх буолууну ситиһи (*патриот буолу*);

— дьыэ көтөрүн, кыылын көрүү-исти, харайы, булт, балыктааһын, үүнээйи арааһын (оту, сибэккени, талабы, маһы, оҕуруот аһын) олордуну, үүннэрин, эмтээх үүнээйини хомуйду, хатары, харайы, сирини туһаны, уобурдуу араас ньымаларын тус суолталарын өйдөөһүн, онно сөптөөх сир-майгы ытык өйдөбүллэри ОЛОБУРДУУ

(*үлэ*);

— төрүт дьарык нөҥүө айылҕаба эппиэтинэстээх, харыстабыллаах сыһыаны, сирдээхтик сылдьары, буортулаабы аҕалбаты иитии (айылҕа);

- төрүт дьарыкка улахан дьону, атын оҕолору кытта саҕаан тэннэ бодоруһары ситиһи, мөккүрдээх түгэнгэ сөптөөх суолу тобулуу (*түөлбөһэ биһигэ түмсүү*);

— Саха сирин, Арасыйыа гражданина буоларын уонна Саха сирэ Аан дойдуну сорбото буоларын өйдөөһүнү, улэбэ-хамнаска, бэйэ икки ардыгар бодоруһууга сокуону уонна бэрээдэги тутуһууну, элбэх норуот сомоҕолоһон олорон эйгэтигэр ытыктабыллаах сыһыаны инэрэри ситиһи (*эражданственност*);

- дьыэ кэргэнгэ иллээх, төрөпүккэ убаастабыл, улахан кийиэхэ, кыра оҕоҕо кыһамньылаах буолууну иитии (*Дьыэ кэргэн*);

— төрүт дьарыгы, төрүт уонна научнай билиини тэннэ тутан Аан дойдуну научнай хартыынатын онорон көрүү, ону кун аайы олоххо туһаны (*наужа*);

- төрүт дьарык нөҥүө кэрэни кэрэхсээһин, кэрэни-үтүөнү уһуйуу, ону сайыннары (*искусство уонна литература*);

- төрүт дьарыкка олобуран, норуот итэҕэлин, сирин-майгытын, чөл кутун-сүрүн, тус көрүүтүн, атын норуотка туруктаах буолуутун олобурдуну (*Арасыйыа төрүт итэҕэллэр*).

«Төрүт дьарык» кууруһу үөрэтэн, алын сүһүөх оскуола үөрэнээччитэ үөрэх сатабылын баһылыыр түмүк ирдэбиллэрэ:

— чолчу тугу билэрин-билбэтин араараан өйдүүр, онтон сизттэрэн, дьарык сыалын туруорар;

— дьарыгы тэрийэргэ научнай (кэтээн көрүү, тутан-хабан, бырайыактааһын) уонна төрүт дьарык ньымаларын туһанан, төрүт дьарык хартыынатын тутулуун бэйэтэ онорор, айар, онно сөптөөх хоруйу ылары ситиһэр;

— дьарыгы былааннаан, бөлөххө үлэлээн, төрүт дьарык ньымаларын баһылаан олоххо сөпкө туһанар;

— атык кинигэни, хаһыаты, сурунаалы, интернетти туһанан, төрүт дьарык туһунан сааһылаан өйдүүр;

— төрүт дьарыгы өйүнэн-санаатынан, күүһүнэн-уобунан ылынар;

— кэпсэтигэ, мөккүөргэ кыттан, этиллибит санаалары уопсай түмэр;

- атын оҕо көрүүтүн уонна санаатын сэнээрэр, саҕаан истэр уонна болхоттоҕо ылар.

КУУРУҮУ ТИЭМЭНЭН БЫЛААННААБЫН БАРЫЛА

2 - кылаас

№	Күнэ-ыйа	Туолла	Урук тизмэгэ	Уопсай чааһа	Дьиэбэ соруудах	Бэлиэтээһин
I Ынах сүөһүнү иитии, керуу-харайыы						
1	03.09	<i>03.09</i>	Алаас, күөл	1		
2	10.09	<i>10.09 g</i>	Алаас күрүөгэ. Дал	1		
3-4	17.09 24.09	<i>17.09 24.09</i>	Ынах сүөһүнү сааһынан араары	2		
5	01.10	<i>01.10</i>	Ынах сүөһү дүүһүнэ. Ынах сүөһүнү өнүкөн дүүһүнэһин	1		
6	08.10	<i>08.10</i>	Ынах иһэ	1		
“Ынах сүөһүнү иитии, керуу-харайыы” туумэххэ уерэтиллэр уопсай чаас :						
II Сылгыны иитии, керуу-харайыы						
7	15.10	<i>15.10</i>	Сылгыны сааһынан араары	1		
8	22.10	<i>22.10</i>	Салбыы сылгыны сааһынан араары	1		
9	29.10	<i>29.10</i>	Сылгы дүүһүнэ.	1		
10	12.11	<i>12.11</i>	Сылгыны өнүкөн дүүһүнэһин	1		
11	19.11	<i>19.11</i>	Сылгы иһэ	1		
12	26.11	<i>26.11</i>	Саха сылгыта. Сылгыны кыһынгы кэмнэ аһатыы	1		
“Сылгыны иитии, керуу-харайыы” туумэххэ уерэтиллэр уопсай чаас :						
III Булт. Балыктааһын						

13	03.12	03.12	Булт снээр – туома.	1	
14	10.12	10.12g	Булт үгчлэ	1	
15	17.12	17.12g	Булт тэрилэ	1	
16	24.12	24.12g	Балык тэрилэ. Уу тэрилэ	1	
17	14.01		Уоттан, ууттан, бултуур тэрилтэн сэрэхтээх буолуу.	1	
“Булт. Балыктаабын” туьумэххэ уерэтиллэр уолсай чаас :				5	

IV Табаны иитии, керуу-харайыы

18	21.01		Табаны сааьынан араарыы	1	
19	28.01		Таба дьуьунэ.	1	
20	04.02		Табаны енунэн дьуьуннээьин	1	
21	11.02		Таба иьэ	1	
22	18.02		Таба кыьын, сайын ыстаадаба	1	
“Табаны иитии, керуу-харайыы” туьумэххэ уерэтиллэр уолсай чаас :				5	

V Уунээйини олорддуу, ууннэриин, хомуйуу

23	25.02		Үүнээйи уонна тас эйгэ	1	
24	04.03		Хос үүнээйитэ	1	
25	11.03		Практической үлэ хос үүнээйитин керүү-харайыы	1	
26	18.03		Отонноох үүнэйи арааһа	1	
27	01.04		Үүнэйи арааһын олорддуу, керүү-харайыы	1	
28	08.04		Сибэккигэ уу кутааһын	1	
29	15.04		Сибэкки буорун көбүтүү	1	

30	22.04		Обуруот аһа. Обуруот аһын үүннэри	1	
31	29.04		Арассадалары көрүү, уу кугааһына	1	
“Уунээйини олордүү, ууннэри, хомуйуу” туьумэххэ уерэтиллэр уопсай чаас :					
VI Дьиз кыылын, кетерун иитии, керуу-харайыы					
32	06.05		Дьиз хааьын иитии, керуу харайыы	1	
33	13.05		Куруолугу иитии.	1	
34	20.05		Куруолугу кэтэх хааайыстыбаҕа керуу-харайыы	1	
“Дьиз кыылын, кетерун иитии, керуу-харайыы” туьумэххэ уерэтиллэр уопсай чаас :					
2 кылааска уерэтиллэр «Терут дь-арык» куурус уопсай чааьа				34	